

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΣΤΙΣ 4 Σεπτεμβρίου 1944 ο Χανς Φάλαντα οδηγείται στο δημόσιο ψυχιατρείο Νόιστρελιτς-Στρέλιτς (Neustrelitz-Strelitz), μια φυλακή για «ψυχασθενείς εγκληματίες», με σκοπό την επ' αόριστο παρακολούθηση. Η μοίρα του είναι απολύτως αβέβαιη.

Δεν είναι η πρώτη φορά που αυτός, ο γιος μέλους του Ανώτατου Δικαστηρίου του Ράιχ, βρίσκεται πίσω από τα κάγκελα: το 1923 και το 1926 είχε κριθεί ένοχος για υπεξαίρεση και είχε φυλακιστεί έξι μήνες την πρώτη φορά, και δύομισι χρόνια τη δεύτερη. Και για τις δύο καταδίκες βασικό ρόλο έπαιξε ο εθισμός του στα ναρκωτικά. Το 1933 είχε κατηγορηθεί για συμμετοχή σε συνωμοσία εναντίον του Φύρερ και είχε τεθεί έντεκα μέρες υπό προληπτική κράτηση. Το φθινόπωρο του 1944 η κατηγορία ήταν τελείως διαφορετική: ο Φάλαντα κατηγορείτο ότι «στις 28 Αυγούστου 1944 αποπειράθηκε να δολοφονήσει την πρώην σύζυγό του».

Το διαζύγιό τους είχε εκδοθεί στις 5 Ιουλίου του 1944, το ζευγάρι όμως συνέχιζε να συγκατοικεί, παρέα και με διάφορους άλλους, σε ένα αγρόκτημα στο Κάρβιτς. Η Άννα (Ζούζε) Ντίτσεν, τα τρία παιδιά τους, η πεθερά του και ένας διαρκώς αυξανόμενος αριθμός πληγέντων από τους βομβαρδισμούς φίλων έμεναν στο σπίτι, και ο Χανς Φάλαντα στο δωμάτιο του κηπουρού, στον αχυρώνα. Εκείνο το δευτεριάτικο πρωινό στα τέλη του Αυγούστου, κατά τη διάρκεια ενός κανγά, ο πολύ μεθυσμένος Φάλαντα είχε βγάλει πιστόλι και είχε πυροβολήσει.

Η Άννα Ντίτσεν τού είχε πάρει το όπλο, το είχε ρίξει στη λίμνη και είχε ειδοποιήσει τον δόκτορα Χότοπ, τον γιατρό της γειτονικής πόλης Φέλντμπεργκ. Και ο Φάλαντα και η Άννα Ντίτσεν κατέθεσαν αργότερα πως δεν επρόκειτο για απόπειρα δολοφονίας. Ο δόκτωρ Χότοπ είχε στείλει τον τοπικό χωροφύλακα να συνοδεύσει τον ασθενή του στο Φέλντμπεργκ για να τον συνφέρει. Το ζήτημα θα μπορούσε να λήξει εκεί, αλλά η ιστορία έφτασε στα αυτιά ενός υπερβολικά δραστήριου νεαρού εισαγγελέα, ο οποίος επέμεινε να οδηγηθεί ο Φάλαντα στο περιφερειακό δικαστήριο του Νόιστρελιτς για ανάκριση. Στις 31 Αυγούστου διατάχτηκε η «προσωρινή κράτηση του κατηγορουμένου σε δημόσιο θεραπετήριο». Στις 4 Σεπτεμβρίου, η πύλη του δημόσιου ψυχιατρείου Νόιστρελιτς-Στρέλιτς έκλεινε πίσω από τον Φάλαντα. Τον έβαλαν, για άγνωστο χρόνο, στον Θάλαμο Γ, όπου οδηγούνταν εγκληματίες με βαριές ή ελαφριές ψυχικές διαταραχές. Αυτό έμοιαζε να ήταν το τέλος του: ένας αλκοολικός, ένα σωματικό και ψυχικό ράκος, ένας συγγραφέας ανίκανος πια να γράφει.

Ο Φάλαντα, ωστόσο, εκμεταλλεύεται τη φυλάκισή του για να αποτοξινωθεί – και για να επιδοθεί στη δημιουργία λογοτεχνικού έργου. Και το 1924, όταν είχε βρεθεί στη φυλακή του Γκράιφσβαλντ, είχε αρχίσει να κρατά ημερολόγιο – σαν μέθοδο αυτοθεραπείας. Και αυτή τη φορά, λοιπόν, ζητά μολύβι και χαρτί. Το αίτημά του γίνεται δεκτό. Του δίνονται ενενήντα δύο φύλλα χαρτιού, εκατόν ογδόντα τέσσερις, περίπου, σελίδες γραφής σημερινού Α4 διπλής όψεως. Σε αυτές, μαζί με μερικά σύντομα διηγήματα, γράφει τον Πόττη. Και μια που κανείς εκεί μέσα δεν ανακαλύπτει «το μυθιστόρημά του για τον αλκοολισμό», όπως το χαρακτηρίζει, στις 23 Σεπτεμβρίου βρίσκει το κουράγιο να αρχίσει να καταγράφει τις αναμνήσεις του από τα χρόνια του ναζισμού. Ανήκε σε αυτούς «που έμειναν», είχε περάσει όλα τα χρόνια του Τρίτου Ράιχ στη Γερμανία, τα περισσότερα στην ύπαιθρο του Μεκλεμβούργου, είχε «ζήσει όπως και όλοι οι άλλοι». Τώρα ήθελε να καταθέ-

σει τη μαρτυρία του. Εκεί, σε αυτό ακριβώς το «σπίτι των πεθαμένων», ένωσε ότι είχε φτάσει η ώρα να ξεκαθαρίσει τους λογαριασμούς του με το εθνικοσοσιαλιστικό καθεστώς και να αιτιολογήσει τους οδυνηρούς συμβιβασμούς και τις παραχωρήσεις που είχε κάνει ως συγγραφέας που ζούσε στο καθεστώς του Τρίτου Ράιχ.

Το φθινόπωρο του 1944, ο πόλεμος έμπαινε στην τελική του φάση· η επικείμενη κατάρρευση της Γερμανίας του Χίτλερ διακρινόταν όλο και πιο καθαρά. Οι Σύμμαχοι περικύκλωναν τη χώρα, οι αμερικανικές δυνάμεις πλησίαζαν τα δυτικά σύνορα του Γερμανικού Ράιχ, ο Κόκκινος Στρατός προέλανε στην Ανατολική Πρωσία. Την ίδια ώρα, το ναζιστικό καθεστώς αύξανε την πίεση στο εσωτερικό της Γερμανίας και έσφιγγε ακόμα περισσότερο τον κλοιό του τρόμου. Με όλα αυτά που έβαζε τώρα ο Φάλαντα στο χαρτί, ρίσκαρε τη ζωή του.

Τριγυρισμένος από «δολοφόνους, κλέφτες και σεξουαλικούς εγκληματίες», μονίμως υπό το βλέμμα των υπόλοιπων κρατουμένων, γράφει πυρετωδώς, με φρενήρη ρυθμό. Αράδα την αράδα ελευθερώνει το μίσος του για τους ναζί και απελευθερώνεται από τις ταπεινώσεις των προηγούμενων χρόνων. Προσέχει πολύ, και για να μην καταλάβουν τι γράφει, αλλά και για οικονομία στο χαρτί, χρησιμοποιεί συντομογραφίες —όπως «ν» για «ναζί» και «Εθνικοσοσιαλιστικό καθεστώς»— και, παρόλο που τα πολύ μικρά γράμματα που κάνει αποθαρρύνουν τους συγκρατούμενούς του, ο Φάλαντα εφευρίσκει κι άλλους τρόπους κρυπτογράφησης: αναποδογυρίζει όσο συχνότερα γίνεται τα χαρτιά και γράφει και στα κενά ανάμεσα στις ανεστραμμένες αράδες. Οι επικίνδυνες σημειώσεις, έτσι μικροσκοπικές και αιγιματικά γραμμένες που ήταν, κατέληξαν να μοιάζουν με μυστικό κώδικα ή κάποιου είδους κρυπτογραφική γλώσσα, η οποία πολύ δύσκολα και μόνο με τη βοήθεια μεγεθυντικού φακού μπορούσε να αποκρυπτογραφηθεί.

Στις 4 Οκτωβρίου του 1944, στον Χανς Φάλαντα εγκρίνεται άδεια για ημερήσια έξοδο. Κάτω από το πονκάμισό του βγάζει λαθραία τις μυστικές σημειώσεις του.

ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ ΦΥΛΑΚΗΣ

23.9.1944

ΜΙΑ ΜΕΡΑ του Ιανουαρίου του 1933¹ καθόμασταν με τον καλό μου εκδότη Ρόβολτ² στην «Ταβέρνα του Σλίχτερ»,³ στο Βερολίνο, απολαμβάνοντας ένα ευχάριστο δείπνο. Συντροφιά μας οι κυρίες μας και μερικά μπουκάλια ωραίο κρασί της Φραγκονίας. Είχαμε πιεί πολύ και, όπως λένε και οι Γραφές, είχε ευφρανθεί και η καρδιά μας. Το τελευταίο εμένα δεν μου συνέβαινε πάντα. Το πώς θα επιδρούσε πάνω μου το κρασί δεν ήταν ποτέ σίγουρο· τις περισσότερες φορές με έκανε εριστικό, πεισματάρη και καυχησιάρη. Εκείνο το βράδυ δεν με είχε κάνει τίποτα από αυτά, μου είχε προκαλέσει μια χαρούμενη διάθεση και μια όρεξη για αστεία που με καθιστούσε ιδανική συντροφιά για τον Ρόβολτ, τον οποίο το αλκοόλ τον έκανε να μοιάζει όλο και περισσότερο με διακοσίων κιλών μωρό. Καθόταν στο τραπέζι και από κάθε πόρο του κορμιού του ήταν σαν να εξατμίζεται οινόπνευμα. Έμοιαζε σαν ένας Μολόχ με φλογισμένο πρόσωπο, ευχαριστημένος, όμως, και χορτάτος Μολόχ, την ώρα που εγώ, με τις αστείες ιστορίες και τ' ανέκδοτά μου τους έκανα όλους να γελούν – ακόμα και την αγαπημένη μου γυναίκα, η οποία όλα αυτά τα είχε ακούσει εκατό φορές, τουλάχιστον. Ο Ρόβολτ είχε φτάσει σ' εκείνο το σημείο στο οποίο, μερικές φορές, η συνείδησή του τον έκανε να νιώθει υποχρεωμένος να συνεισφέρει και αυτός στη διασκέδαση των παρισταμένων: φώναξε τον σερβιτόρο και του ζήτησε ένα ποτήρι σαμπάνιας το οποίο κοιμάτιασε με τα δόντια του, αφήνοντας μόνο τη βάση του, και άρχισε να το μασάει –προς μεγάλη φρίκη των κυριών⁴

που είχαν μείνει άναυδες και αδυνατούσαν να ξεπεράσουν το γεγονός ότι δεν κόπηκε καθόλου. Εγώ είχα τύχει και μια φορά που ο Ρόβολτ, σε αυτό το, με κανιβαλιστικό σχεδόν τρόπο, μάσημα γυαλιών, είχε βρει τον δάσκαλό του. Είχε ζητήσει ένα ποτήρι σαμπάνιας και ένας ήσυχος κύριος στη συντροφιά έκανε το ίδιο. Ο Ρόβολτ είχε μασήσει το ποτήρι, και ο ήσυχος άντρας επίσης. Ο Ρόβολτ σταύρωσε τα χέρια πάνω στην κοιλιά του, κοίταξε γύρω-γύρω με ύφος θριάμβου και είχε πει τότε: «Λοιπόν, καλό μου έκανε αυτό!». Τότε ο ήσυχος κύριος είχε στραφεί προς το μέρος του, του έδειξε το ποδαράκι του ποτηριού μπροστά του και του είπε χλευαστικά: «Δεν θα φάτε και τη βάση, κύριε Ρόβολτ; Το καλύτερο κομμάτι είναι!». Και λέγοντας αυτό, έφαγε τη δική του κάνοντας την ομήγυρη να ξεσπάσει σε τρανταχτά γέλια. Ο Ρόβολτ, όμως, εξοργίστηκε που του κατέστρεψε τον θρίαμβο και δεν συγχώρεσε ποτέ τον ήσυχο κύριο για αυτή την ταπείνωση.

Παρεμπιπτόντως, η εικόνα που έδινε ο Ρόβολτ δεν έπρεπε να σε ξεγελά. Μπορεί να καθόταν σαν το πιο ήσυχο μωρό του κόσμου, με μάτια μισόκλειστα, σαν να μην έβλεπε τίποτα, στην πραγματικότητα, όμως, κάθε άλλο παρά κοιμισμένος ήταν τα πρόσεχε και τα υπολόγιζε όλα – στο τελευταίο, μάλιστα, ήταν τρομερός. Πριν το συνειδητοποιήσω αυτό, μια φορά που ήμουν πολύ στρυμωγμένος οικονομικά, είχα προσπαθήσει να εκμεταλλευτώ αυτή τη μωριουδιακή φάση για να υπογράψουμε ένα ιδιαίτερα ευνοϊκό για μένα συμβόλαιο. Ακόμα μας βλέπω να καθόμαστε με ένα σωρό φαγητά μπροστά μας και, σε πολύ εύθυμη ατμόσφαιρα, να το κλείνουμε τελικά αυτό το συμβόλαιο, και να γελάω από μέσα μου που είχα καταφέρει να ριζώ αυτόν τον πανέξυπνο επιχειρηματία. Στην πραγματικότητα, όμως, εγώ ήμουν, όπως αποδείχτηκε, ο ριγμένος. Τόσο μάλιστα ριγμένος που, αργότερα, ο Ρόβολτ φοβήθηκε και μου έδωσε πίσω όλα τα δικαιώματα που μου είχε κλέψει τότε.

Η βραδιά, όμως, για την οποία άρχισα να μιλάω δεν είχε ούτε κατάποση γυαλιών, ούτε επαγγελματικές διαπραγματεύ-

σεις. Αυτά που κυριαρχούσαν εκείνο το βράδυ ήταν μια χαλαρότητα και ένα αίσθημα ικανοποίησης. Μόλις είχαμε απολαύσει την υπέροχη σαλάτα του Σλίχτερ, την μπουγιαμπέσα του, το φιλέτο του Στρογκανόφ και το καταπληκτικό ολλανδικό τυρί του, είχαμε θερμάνει τα σωθικά μας με το κρασί του και λικέρ σμέουρο, και κοιτάζαμε τέσσερις ατομικές καφετιέρες να αχνίζουν μπροστά μας, πίνοντας, λίγο λίγο, ένα ακόμα μπουκάλι κρασί. Είχαμε κάθε λόγο να είμαστε ικανοποιημένοι από τον εαυτό μας και τα όσα είχαμε καταφέρει. Το *Και τώρα, ανθρωπάκο*; ήταν πολύ καιρό «παγκόσμια επιτυχία»,⁵ την οποία μόλις τότε είχε καταφέρει να ξεπεράσει άλλο βιβλίο (δεν θυμάμαι τώρα αν ήταν το *Κάτω από το βλέμμα του Βούδα*⁶ της Περλ Μπακ ή το *Όσα παίρνει ο άνεμος*⁷ της Μάργκαρετ Μίτσελ). Στο διάστημα που είχε μεσολαβήσει, είχα γράψει το *Είχαμε κάποτε ένα παιδί*, το οποίο δεν είχε αρέσει στον κόσμο —παρόλο που στον συγγραφέα του άρεσε πολύ—, και ασχολούμουν με το *Τσίγκινο πιάτο*. Ίσως ούτε αυτό το βιβλίο να γινόταν παγκόσμια επιτυχία, αλλά... ας του δίνουμε χρόνο, όλα θέλουν τον χρόνο τους. Το ευκολότερο πράγμα στον κόσμο είναι να φτιάξεις ένα παγκόσμιο μπεστ-σέλερ — να το θέλεις απλώς χρειάζεται. Εμένα άλλα πράγματα με απασχολούσαν — αν κάποτε άρχιζε να με ενδιαφέρει να κάνω παγκόσμιο μπεστ-σέλερ, δεν θα μου ήταν καθόλου δύσκολο να το καταφέρω.

Όλα αυτά, που ήταν περισσότερο λόγια μεθυσμένου παρά σοβαρές δηλώσεις, ο Ρόβολτ τα άκουγε με βουδιστική απάθεια και έμοιαζε να τα ασπάζεται. Κούναγε μόνο λίγο το κεφάλι του, και που και που έλεγε: «Έτσι είναι», «Δίκιο έχεις, φιλαράκο». Οι σιωπηλές κυρίες μας μάλλον είχαν βαρεθεί να κρέμονται όλη την ώρα από τα χείλη του διάσημου συγγραφέα και του διάσημου εκδότη, λες και επρόκειτο να ακούσουν τίποτα σοφίες, και κουβέντιαζαν ψιθυριστά στην άλλη άκρη του τραπέζιού ζητήματα οικιακής οικονομίας και ανατροφής παιδιών. Από τις καφετιέρες είχε αρχίσει να κυλά, σταγόνα σταγόνα, ο καφές στα φλυτζάνια, σκορπίζοντας ένα πλούσιο άρωμα...

Την απολύτως χαλαρή αυτή ατμόσφαιρα έσπασε ξαφνικά ένας αναστατωμένος σερβιτόρος που μας υπενθύμισε ότι, πέρα από τον απολύτως τακτοποιημένο μικρόκοσμό μας, υπήρχε και ένας πολύ μεγαλύτερος έξω κόσμος, ο οποίος εκείνη την εποχή ήταν σε μεγάλη αναταραχή. Τρέχοντας πάνω κάτω σε όλο το μαγαζί κραύγαζε «Το Ράιχσταγκ καίγεται! Το Ράιχσταγκ καίγεται! Του βάλαν φωτιά οι κομμουνιστές!» Το γεγονός μάς ξαναζωντάνεψε. Πεταχτήκαμε από τη θέση μας, κοιταχτήκαμε καλά καλά με νόημα, καλέσαμε έναν σερβιτόρο. «Γανυμήδη», φωνάξαμε στον βοηθό του Λούκουλου, «πάρε αμέσως για ταξί. Θέλουμε να πάμε στο Ράιχσταγκ. Θέλουμε να πάρουμε και εμείς μέρος στα παιχνίδια του Γκέρινγκ με τη φωτιά». Οι καλές μας σύζυγοι χλώμιασαν από τον τρόμο. Ο Γκέρινγκ ήταν μόνο μερικές μέρες στην κυβέρνηση⁸ και τα στρατόπεδα συγκέντρωσης δεν είχαν εμφανιστεί ακόμα, αλλά η φήμη των κυρίων που κρατούσαν το πηδάλιο της Γερμανίας δεν ήταν τέτοια που να επιτρέπει να τους θεωρείς αρνάκια. Ακόμα την κουβαλάω στο μυαλό μου αυτή τη χαώδη, τρομακτική και γελοία μαζί εικόνα: οι δυο μας, σε κατάσταση τευτονικής μανίας, να κοιταζόμαστε, με το μάτι να γυαλίζει, και να φωνάζουμε ότι θέλουμε οπωσδήποτε να παίζουμε και εμείς με τη φωτιά· οι δυο γυναίκες μας, παγωμένες από τον φόβο τους, να προσπαθούν να μας ηρεμήσουν και να μας βγάλουν με το ζόρι από το μαγαζί, το οποίο είχε τη φήμη φιλοναζιστικού, και ένας σερβιτόρος, κοντά στην πόρτα, να σημειώνει, όπως υποθέσαμε εκείνη τη στιγμή, πολύ βιαστικά στο μπλοκάκι με τους λογαριασμούς, όσες προλάβαινε από τις παλληκαρίσιες, αν συμπεράνουμε από τα θερμά χειροκροτήματα, δηλώσεις μας. Τελικά οι γυναίκες μας τα κατάφεραν να μας σύρουν έξω από το μαγαζί και να μας χώσουν σ' ένα αυτοκίνητο, ισχυριζόμενες, υποθέτω, ότι θα πηγαίναμε να δούμε το φλεγόμενο Ράιχσταγκ. Δεν πήγαμε, όμως, όλοι. Πρώτα αφήσαμε τον Ρόβολτ και τη γυναίκα του στο διαμέρισμά τους και μετά στρίψαμε ανατολικά, ακολουθώντας τη μακριά διαδρομή που έβγαζε έξω από

την πόλη, μέχρι το μικρό χωριό στην όχθη του Σπρέε,⁹ όπου μέναμε τότε μαζί με τον μοναχογιό μας. Στο διάστημα που μεσολάβησε μέχρι να περάσουμε μπροστά από το Ράιχσταγι, τα καθησυχαστικά λόγια της γυναίκας μου είχαν καταφέρει να με ηρεμήσουν τόσο, που μπόρεσα να παρακολουθήσω, χωρίς καμιά τάση πυρομανίας, τις φλόγες να υψώνονται γύρω από το κτήριο της γερμανικής βουλής, σαν το φως ενός φάρου που οδηγούσε στο Τρίτο Ράιχ. Ευτυχώς που είχαμε και τις γυναίκες μας μαζί εκείνο το βράδυ, ειδάλλως κάθε δραστηριότητά μας, και μάλλον και η ίδια μας η ζωή, θα είχαν τελειώσει εκείνη τη μέρα του Ιανουαρίου του 1933 και αυτό το βιβλίο δεν θα είχε γραφτεί ποτέ. Ούτε για αυτόν τον πολύ προκομμένο σερβιτόρο, του οποίου η εικόνα μας κυνηγούσε σαν φάντασμα και μας φόβιζε για μερικές μέρες, ξανακούσαμε· προφανώς, απλώς λογαριασμούς έκανε βιαστικά εκείνη την ώρα, μια και όλοι οι πελάτες του είχαν σηκωθεί να φύγουν.

24.9.1944

ΑΥΤΟ το μικρό περιστατικό είναι ενδεικτικό για τη στάση που κρατούσαν πολλοί έντιμοι Γερμανοί απέναντι στο ναζιστικό καθεστώς. Στις εθνικιστικές, δημοκρατικές, σοσιαλδημοκρατικές ή κομμουνιστικές εφημερίδες μας, όλο και κάτι είχαμε διαβάσει για τον βίαιο τρόπο με τον οποίο σκόπευαν αυτοί οι κύριοι να πραγματοποιήσουν τους στόχους τους: σκεφτόμασταν όμως: «Τόσο χάλια δεν θα είναι! Τώρα που βρέθηκαν στην εξουσία θα συνειδητοποιήσουν ότι άλλο το προεκλογικό πρόγραμμα και άλλο η υλοποίησή του! Θα μαζευτούν και αυτοί – όπως μαζεύονται και όλοι οι άλλοι. Θα μαζευτούν, μάλιστα, πολύ!». Ιδέα δεν είχαμε για το πόσο φανατικοί ήταν αυτοί οι άνθρωποι, πόσο σκληροί, πόσο δεν τους φόβιζε να πατήσουν, κυριολεκτικά, επί πτωμάτων – σωρούς ολόκληρους πτωμάτων. Που και που κτύπαγε στο μυαλό μας ένα καμπανάκι: όταν, για παράδειγμα, ακούγαμε ότι τον γιο του εκδότη Ούλσταϊν¹⁰ τον κτύπησαν μέχρι θανάτου με τα κλομπ και έσυραν έξω από το σπίτι το τσακισμένο πτώμα του, επειδή την ώρα της σύλληψής του ζήτησε, με κάποια υπεροψία ίσως, να τον αφήσουν να βουρτσίσει πρώτα τα δόντια του. Οι συλλήψεις έπεφταν βροχή και ήταν υπερβολικά πολλοί εκείνοι που τους είχαν πυροβολήσει («επειδή προσπάθησαν να δραπετεύσουν»). Αλλά, και πάλι, μέσα μας λέγαμε: *Δεν έχουν καμιά σχέση με μας όλα αυτά. Εμείς είμαστε φιλήσυχoi πολίτες, δεν ήμασταν ποτέ πολιτικά στρατευμένοι. Αυτό που όντως ήμασταν ήταν πολύ ηλίθιοι, αφού δεν είχαμε υπάρξει ποτέ πολιτικά ενεργοί,*

δηλαδή δεν είχαμε ενταχτεί ποτέ στο ένα, και μοναδικό στην πραγματικότητα, Κόμμα. Και το ότι ακόμα και τότε δεν το κάναμε μας καθιστούσε πολύ ύποπτους. Θα μας ήταν τόσο εύκολο· ειδικά εκείνους τους μήνες, από τον Ιανουάριο μέχρι τον Μάρτιο του 1933, όταν το κύμα προσχωρήσεων στο ναζιστικό κόμμα ήταν τόσο μεγάλο, που τα νέα μέλη πήραν το περιφρονητικό ψευδώνυμο «μπουμπούκια του Μαρτίου». Από τον Μάρτιο και μετά, το Κόμμα έβαλε φραγμούς στην είσοδο νέων μελών και έπρεπε να περάσεις από αυστηρούς ελέγχους. Για πολύ καιρό τα «μπουμπούκια του Μαρτίου» αντιμετωπίζονταν σαν δευτεροκλασάτα μέλη· με τα χρόνια, ο διαχωρισμός αυτός έπαυσε σιγά-σιγά να υπάρχει, μια και τα «μπουμπούκια» έκαναν ό,τι περνούσε από το χέρι τους για να αποδείξουν πόσο αξιόπιστα και αφοσιωμένα ήταν. Από τις δικές τους τάξεις προήλθαν, σε μεγάλο βαθμό, αυτοί που αργότερα χαρακτηρίστηκαν «150% πιστοί»· προσπαθούσαν να υπερκεράσουν τα παλιά μέλη, επιβάλλοντας, με υπερβάλλοντα ζήλο και αδίστακτη σκληρότητα, τα μέτρα που λάμβανε η κυβέρνηση. Θα μιλήσω αργότερα για μερικά από αυτά τα ευωδιαστά άνθη, των οποίων τη γνωριμία θα αναγκαζόμουν να κάνω πολύ σύντομα.

Και ο Ρόβολτ και εγώ είχαμε, πράγματι, κάθε λόγο να είμαστε πολύ προσεκτικοί· και οι δύο είχαμε εκτεθεί – εκείνος περισσότερο, εγώ λιγότερο. Είχαμε πάντως εκτεθεί και αυτό ήταν αρκετό για τους κυρίους που βρίσκονταν στην εξουσία – καμιά σημασία δεν έδιναν στις λεπτές αποχρώσεις. Κυβερνούσαν ασκώντας ωμή βία, ανελέητη σωματική βία κυρίως, εκφοβίζοντας και υποδουλώνοντας πρώτα τον δικό τους λαό και μετά τους άλλους, και μικροπράγματα, όπως το να βάλουν ένα γάντι στη σιδερένια γροθιά τους, παραήταν σύνθετα για αυτούς· δεν χωρούσαν καν στο μυαλό τους. Απειλές και μόνο απειλές. Κάνε αυτό, αλλιώς σου κόβουμε το κεφάλι! Μην το κάνεις αυτό, αλλιώς σε κρεμάμε ανάποδα! Σε τόσο πρωτόλειες σκέψεις περιοριζόταν το μυαλό των κυβερνώντων, από την αρχή μέχρι το επικείμενο, ελπίζω, τέλος τους.

Ο Ρόβολτ και εγώ ήμασταν, λοιπόν, έκθετοι. Εκείνος ήταν γνωστός σαν «εβραϊόφιλος»: ο εκδοτικός του οίκος είχε χαρακτηριστεί κάποτε από μια εθνικοσοσιαλιστική εφημερίδα («παράρτημα συναγωγής»). Είχε εκδώσει έργα του Έμιλ Λούντβιχ,¹¹ τον οποίο ο «μαχόμενος Τύπος» αποκαλούσε πεισματικά Έμιλ Λούντβιχ Κον – παρόλο που ο ίδιος ούτε μια φορά στη ζωή του δεν είχε χρησιμοποιήσει το επίθετο Κον. Ο Ρόβολτ εξέδιδε έργα και του Τουχόλσκι, ο οποίος στο περιοδικό του *Die Weltbühne*¹² έδινε λυσσαλέα μάχη κατά των ακροτήτων στις οποίες προέβαινε, κρυφά, ο στρατός. Ο Ρόβολτ είχε ιδρύσει, επίσης, το *Tagebuch*,¹³ ένα εβδομαδιαίο πολιτικο-οικονομικό περιοδικό που υποστήριζε την Κοινωνία των Εθνών και την παγκοσμιοποίηση της οικονομίας, αποκάλυπτε κρυφές δραστηριότητες των «βαρόνων της βιομηχανίας» και ήταν, γενικώς, αντίθετο σε όλα τα περιοριστικά μέτρα. Είχε ακόμα —ο κατάλογος των εγκλημάτων του ήταν τρομερός— δημοσιεύσει άρθρα του Νικερμπόγκερ,¹⁴ του Αμερικανού δημοσιογράφου που ήξερε πολύ καλά πώς να γράφει και για το *Κόκκινο εμπόριο* και για την άνοδο του φασισμού στην Ευρώπη· του ίδιου του οποίου ο κύριος Γκέρινγκ, προσωπικά, είχε ακυρώσει το δελτίο εισόδου στην, υπό την αιγίδα των ναζί, τελετή εγκαινίων του Ράιχσταγκ. Τέλος, ο Ρόβολτ είχε τυπώσει και ένα φυλλάδιο με τίτλο *Αδόλφος Χίτλερ - Γουλιέλμος Γ'*,¹⁵ το οποίο αναδείκνυε τις ομοιότητες στον χαρακτήρα και την ψυχοσύνθεση των δύο αυτών ανδρών, ένα βιβλιαράκι με τίτλο *Έρχεται το Τρίτο Ράιχ*,¹⁶ το οποίο κάθε άλλο παρά ενθουσιασμό για αυτή την προοπτική εξέφραζε, και, το χειρότερο, είχε εκδώσει την *Ιστορία του Εθνικοσοσιαλισμού*,¹⁷ η οποία αποκάλυπτε όλες τις αντιφάσεις, τις απάτες και τις ανοησίες αυτού του νέου κόμματος. Το βιβλίο αυτό αργότερα πουλιόταν, κάτω από το τραπέζι, έναντι τεράστιων χρηματικών ποσών. Επισήμως, φυσικά, είχε ριχτεί στους σωρούς βιβλίων στους οποίους, μετά την άνοδο των εθνικοσοσιαλιστών, έβαζαν φωτιά παντού στη Γερμανία,¹⁸ καίγοντας αδιακρίτως ό,τι είχε γραμμένο πάνω του εβραϊκό

όνομα – το επίπεδο λογοτεχνικής παιδείας που διέθεταν οι ναζί δῆμιοι ἦταν ἄθλιο, ὅπως και γενικότερα το επίπεδο της παιδείας τους. Πέρα από όλα αυτά, στον κατάλογο του Ρόβολτ υπήρχαν πολλοί Εβραίοι λογοτέχνες και ο εκδοτικός του οίκος απασχολούσε πολλούς Εβραίους υπαλλήλους. Φτάνουν αυτά; Φτάνουν και περισσεύουν! (Ένας από αυτούς τους Εβραίους θα του πέρανε κάποτε –επισήμως τουλάχιστον– το σκιοινί στον λαιμό· σε αυτό, όμως, θα φτάσω αργότερα.) Πολιτικά ο Ρόβολτ δεν ανήκε πουθενά. Σε στιγμές χαλαρές αυτοπροσδιοριζόταν «λάτρης του χάους» και ὄντως ἦταν, και εξακολουθεί να είναι, ἕνας ἄνθρωπος που αισθανόταν πιο δραστήριος σε καιρούς θυελλώδεις και χαοτικούς. Τη μεγαλύτερη ἄνθιση ο εκδοτικός του οίκος την είχε γνωρίσει στα δύσκολα χρόνια μετά την επανάσταση και το 1923, ὅταν ἄρχισε να κυκλοφορεῖ το λεγόμενο Ρέντενμαρκ.¹⁹

Τη λίστα των δικῶν μου αμαρτημάτων δεν χρειάζεται να την παραθέσω εξίσου αναλυτικά. Στις σελίδες που ακολουθούν θα διαβάσετε πόσο με αγαπούσαν ὅλοι αυτοί οι τύποι, πόσο τους ἄρεσε ἡ δουλειά μου, πόσο την υποστήριζαν, και πόσο ωραία περάσαμε εγώ και οι δικοί μου ἀπό το 1933 και μετά. Το μόνο που, ἴσως, χρειάζεται να αναφέρω είναι ὅτι οι μεγαλύτερες και πιο «έγκυρες» ναζιστικές εφημερίδες και τα περιοδικά με χαρακτηρίζαν παραντεγκόι, δηλαδή «βιτρίνα διαφόρων Εβραίων του Κουρφίστερνταμ», με παρουσίαζαν σαν «διαβόητο πορνογράφο», και δεν σταμάτησαν ποτέ να αμφισβητοῦν το δικαίωμά μου να ζω και να γράφω στη Γερμανία.

Από την ἀπέναντι πλευρά, με υποψιάζονταν και με κατηγορούσαν γιατί δεν είχα βγάλει ἀπό ὅλη αυτή την αρνητική στάση τα αυτονόητα συμπεράσματα και δεν είχα φύγει ἀπό τη Γερμανία για να μεταναστεύσω κάπου αλλού, ὅπως ἔκαναν τόσοι ἄλλοι. Δεν ἦταν ὅτι μου ἔλειψαν οι γενναιόδωρες προσφορές. Απὸ την κατὰκτηση της Τσεχοσλοβακίας ἤδη μου εἶχαν προτείνει να δραπετεύσω ἀπὸ τον πόλεμο και να πάω, μαζί με τους δικούς μου, σε μια γειτονική χώρα, της οποίας θα γινό-

μουν αμέσως πολίτης και όπου με περίμενε ένα άνετο σπίτι, εξαιρετικές συνθήκες εργασίας και μια ξέγνοιαστη ζωή. Και πάλι, παρά τις άσχημες εμπειρίες που είχα από το 1933 και μετά, είπα «όχι». Και πάλι αντιμετώπισα προσκόμματα στη δουλειά μου. Και πάλι δέχτηκα επιθέσεις, αντιμετωπίστηκα ως πολίτης δεύτερης κατηγορίας, ένιωσα να απλώνεται σαν μαύρο σύννεφο από πάνω μου η απειλή του αναπόφευκτου πολέμου. Και πάλι είπα «όχι» και προτίμησα να θέσω και εμένα και τη γυναίκα μου και τα παιδιά μου σε μεγάλους κινδύνους, παρά να φύγω από την πατρίδα μου. Γιατί είμαι Γερμανός —το λέω σήμερα με περηφάνια μαζί και θλίψη—, την αγαπάω τη Γερμανία και δεν θα ήθελα να ζω και να δουλεύω σε κανένα άλλο μέρος του κόσμου. Πιθανότατα και να μην μπορώ να το κάνω αλλού. Τι είδους Γερμανός θα ήμουν, αν αυτές τις δυσκολίες και ντροπιαστικές ώρες το έσκαγα για μια πιο άνετη ζωή; Γιατί τον αγαπώ αυτόν τον λαό που έχει χαρίσει στον κόσμο αθάνατες μελωδίες και θα χαρίσει κι άλλες. Εδώ τα τραγούδια τραγουδιούνται όπως σε καμιά άλλη χώρα, εδώ, στη Γερμανία, ακούγονται ήχοι που δεν θα ξανακουστούν ποτέ αν χαθεί αυτός ο λαός! Είναι ένας λαός τόσο αφοσιωμένος σε ό,τι κάνει, τόσο υπομονετικός, τόσο πεισματάρης — και τόσο έτοιμος να παραπλανηθεί! Ακριβώς επειδή είναι τόσο πιστός, ακολουθεί τον κάθε τσαρλατάνο.

Και θα το πω εδώ ξεκάθαρα: δεν είναι πρωτίστως οι Γερμανοί αυτοί που άνοιξαν τον δρόμο για τους ναζί: οι Γάλλοι και οι Άγγλοι το έκαναν.²⁰ Από το 1918 υπήρξαν πολλές κυβερνήσεις που ήταν παραπάνω από πρόθυμες να δουλέψουμε όλοι μαζί καλοπροαίρετα — δεν τους δόθηκε, όμως, ποτέ καμία ευκαιρία. Επανειλημμένα όλοι ξεχνούσαν ότι αυτές οι κυβερνήσεις δεν ήταν απλώς εκεί για να εφαρμόσουν τα μέτρα που επέβαλαν βίαια ξένες χώρες, αλλά εκπροσωπούσαν έναν φτωχό λαό που λιμοκτονούσε, έναν λαό τον οποίο αγαπούσαν. Αυτοί είναι που μας έσπρωξαν στην άβυσσο, στην κόλαση την οποία ζούμε τώρα.

Έμεινα λοιπόν. Και πολλοί άλλοι μαζί με μένα. Δώσαμε κουράγιο ο ένας στον άλλο και κάναμε κάτι για τη Γερμανία· ναι, θα το πω με σιγουριά και χωρίς ίχνος αλαζονείας: ήμασταν το αλάτι που έμεινε σε αυτή τη γη· δεν έγιναν όλα άγευστα και ανόητα. Ήταν, φυσικά, αναπόφευκτο όλοι στη γειτονιά μου να καταλάβουν ότι ήμουν μαύρο πρόβατο. Σπίτι μου δεν ακούστηκε ποτέ («Χάιλ Χίτλερ») και σε κάτι τέτοια τα αυτιά στη Γερμανία είχαν γίνει, με τα χρόνια, εντυπωσιακά ευαίσθητα. Μερικοί μου μίλησαν πολύ ανοιχτά για τα αισθήματα που ένιωθαν και αυτό έδινε και στους δυο μας δύναμη να συνεχίζουμε, να αντέχουμε. Δεν κάναμε τίποτα γελοίο όπως το να πλέξουμε συνομοσίες ή να σχεδιάσουμε πραξικοπήματα, πράγματα που ο κόσμος στις άλλες χώρες, έχοντας απόλυτη άγνοια της σοβαρότητας της κατάστασης, περίμενε από εμάς. Δεν ήμασταν μελλοντικοί αυτόχειρες, των οποίων ο θάνατος δεν θα ωφελούσε κανέναν. Ήμασταν όμως το αλάτι αυτής της γης — και, αν το αλάτι έχανε τη γεύση του, με τι θα αλατίζαμε;

Στο σημείο αυτό θέλω να διηγηθώ μια ιστορία —παρόλο που στην πραγματικότητα δεν είναι της ώρας—, μια σύντομη ιστορία από τον πρώτο καιρό της εξουσίας τους, η οποία ενδεχομένως να δίνει μια ιδέα για το πώς η ατμόσφαιρα που επικρατούσε σπίτι μου ενθάρρυνε έμμεσα όσους σκέφτονταν με τον ίδιο τρόπο με μένα, να σπάσουν τη σιωπή την οποία, από φόβο, τηρούσαν όλο το υπόλοιπο διάστημα. Μια μέρα ήρθε από το Βερολίνο ένας τεχνίτης να επισκευάσει κάτι. Ήταν αυθεντικός Βερολινέζος, ταχύτατος στο να αντιλαμβάνεται πράγματα, και αμέσως αντιλήφθηκε σε τι είδους σπίτι είχε μπει. Στο τραπέζι —τρώμε πάντα όλοι μαζί— άρχισε να αισθάνεται όλο και πιο άνετα και στο τέλος μας είπε και την ακόλουθη ευχάριστη και διδακτική ιστορία, από την οποία μπορεί να συμπεράνει κανείς ότι στη Γερμανία, ακόμα και στους δυσκολότερους καιρούς, υπήρχαν (και θα υπάρχουν πάντα) ακέρατοι άνθρωποι κάθε επαγγέλματος και κοινωνικής θέσης. Ο συγκεκριμένος τεχνίτης, λοιπόν, μας διηγήθηκε, σε άφογα βερολινέζικα, τα

ακόλουθα: «Βαράει η πόρτα και, με το που ανοίγω, βρίσκομαι μπρος σ' έναν απ' τους ζητιάνους του Καγκελάριου με μια λίστα στο μπούτι. “Είμαι από τη Χειμωνιάτικη Αρωγή”,²¹ λέει, “έπεσε στην αντίληψή μας ότι δεν έχετε συνεισφέρει ποτέ στη μεγάλη προσπάθεια ανακούφισης του γερμανικού λαού. Η Χειμωνιάτικη Αρωγή...” και κάτι τέτοιες μπουρδες. Τον άφηκα να παρλαπιπιίζει και, με το που τέλειωσε το ποίημα, του λέω: “Φίλε, μη ζορίζεσαι. Τίποτα δε θα σου δώκω”.

»“Ναι, αλλά”, λέει εκείνος, “και τίποτα να μη δώκετε, αφού σας επισκέφτηκα προσωπικά, πρέπει να βάλω κύκλο στ' όνομά σας και τούτο μπορεί να έχει δυσάρεστες συνέπειες για σας”. “Κοίτα, φίλε”, του λέω εγώ, “όποιο σχηματάκι κι αν βάλεις στ' όνομά μου, φράγκο δε θα σου δώκω!”

»“Φίλε”, με ζορίζει κι άλλο, “μην το κάμεις αυτό, μην κάμεις ότι δεν καταλαβαίνεις πως είναι υποχρεωτικό! Δώσε ένα πενηνταράκι και δεν βάνω κύκλο στη λίστα, τέρμα το ζήτημα!”

»“Νομίζεις;” είπα εγώ. “Πενήντα έχει ολόκληρο καρβέλι, και τούτο για μένα μετρά· πέντε παιδιά έχω”.

»“Τι!” λέει ο τύπος ενθουσιασμένος. “Πέντε παιδιά έκαμες; Τότε είσαι άντρας σωστός σ' αυτά που λέει ο Φύρερ μας!”

»“Μάλιστα”, του λέω εγώ, “μόνο να στο ξεκαθαρίσω κι αυτό: τα παιδιά τα κάναμε πριν έρθετε εσείς στην εξουσία”.

»“Φίλε, να το ξέρεις”, μου απαντάει, “ποτέ δεν θα γίνεις καλός εθνικοσοσιαλιστής!”

»“Τό 'πιασες, φίλε. Αλλά, ούτε και κακός εθνικοσοσιαλιστής θα γίνω!”»

Ομολογώ ότι αυτή η ιστορία μου έκανε εντύπωση και έμεινε καιρό στο μυαλό μου, και αυτό περί κακού εθνικοσοσιαλιστή που δεν πρέπει να γίνει κανείς αποδείχτηκε πολύ χρήσιμο για μένα σε πολλές από τις καταστάσεις στις οποίες βρέθηκα αργότερα.

Όταν σήμερα αναρωτιέμαι αν έπραξα καλά ή λάθος που έμεινα στη Γερμανία, ακόμα λέω «Καλά έκανα!» Δεν έμεινα, όπως με κατηγορούν ορισμένοι, επειδή φοβόμουν μη χάσω το

σπίτι και τα υπάρχοντά μου ή από δειλία. Στο εξωτερικό θα μπορούσα να βγάζω περισσότερα λεφτά και θα ζούσα ασφαλέστερα. Εδώ πέρασα από άπειρες δοκιμασίες, πέρασα ώρες και ώρες σε καταφύγιο στο Βερολίνο,²² είδα πολλές φορές τα παράθυρα να γίνονται κατακόκκινα και —να το πω ξεκάθαρα— φοβόμουν αδιάκοπα. Η περιουσία μου ήταν μονίμως υπό απειλή, έναν χρόνο δεν ενέκριναν χαρτί για τα βιβλία μου — και γράφω αυτές τις γραμμές με το σπαθί να κρέμεται από πάνω μου, σε κρατητήριο του Στρέλιτς, όπου είχε την καλοσύνη να με χώσει, σαν «επικίνδυνο τρελό», τον Σεπτέμβριο του 1944, ένας εισαγγελέας. Κάθε δέκα λεπτά περίπου εμφανίζεται στο κελί μου ένας φύλακας, κοιτά όλο περιέργεια τα ορνιθοσκαλισματά μου και με ρωτά τι γράφω. Λέω «μια ιστορία για παιδιά» και συνεχίζω να γράφω. Αποφεύγω να σκεφτώ τι θα συμβεί αν κάποιος διαβάσει αυτές τις αράδες. Πρέπει να τις γράψω. Μου φαίνεται ότι φτάνει το τέλος του πολέμου και, πριν έρθει αυτή η ώρα, θέλω να καταγράψω τα όσα έζησα: μετά τον πόλεμο θα το κάνουν εκατοντάδες. Όχι, καλύτερα τώρα — ακόμα και με κίνδυνο της ζωής μου. Ζω εδώ με ογδόντα τέσσερις άνδρες, οι περισσότεροι από τους οποίους είναι βαριά ψυχοπαθείς και σχεδόν όλοι έχουν καταδικαστεί για δολοφονίες, κλοπές και σεξουαλικά εγκλήματα. Αλλά ακόμα και υπό αυτές τις συνθήκες λέω «Καλά έκανα και έμεινα στη Γερμανία. Είμαι Γερμανός και προτιμώ να χαθώ μαζί μ' αυτόν τον καταραμένο ευλογημένο λαό, παρά να απολαύσω μια πλαστή ευτυχία στα ξένα».

Επιστρέφω τώρα στον Ρόβολτ και εμένα εκείνης της εποχής της αθωότητας — στον Ιανουάριο του 1933. Ναι, είχαμε εκτεθεί πολύ και μερικές φορές είχαμε απόλυτη συνείδηση του γεγονότος. Μετά, όμως, παρηγοριόμασταν, λέγοντας κάθε φορά το ίδιο: «Δεν θα συμβεί και τίποτα τρομερό — σε μας, τουλάχιστον». Ταλαντευόμασταν από το ένα άκρο στο άλλο, μεταξύ απόλυτης απερισκεψίας και υπερβολικών προφυλάξεων. Τη μια στιγμή έλεγε ο Ρόβολτ στη γυναίκα του το τελευταίο ανέκδοτο για τον Γκέρινγκ και την άλλη γινόταν έξαλλος μαζί